

A történettudomány közhasznáról

A kirekesztő hagyománykezelés ellen*

Keressük a történettudomány közhasznát. (Ami emberi és természeti környezetünk javára válik. Túl azon, hogy mi annak művelését élvezzük, azzal éveinket jól eltöltjük.) Soroljuk: mennyire fontos, hogy a mában is ható társadalmi-szellemi-történelmi tényezőket, természeti adottságainkat reálisan ismerjük a jövő tervezésekor. Soroljuk: a történelemtanítás karbantartása, a nemzeti történelem közvetítése a világ kultúrájába, s viszont, a világtörténelmi keretekre figyelmeztetés mennyire fontos az egészséges közgondolkodás számára. S hogy mennyire fontos: a közgondolkodásban a tudományosság szempontjait a történettudomány érvényesíteni próbálja.

Most csak a közgondolkodásról beszélünk. Az Árpád-évfordulón (907–2007), amit a közgondolkodás különböző áramlatai figyelemre méltó szenvedéllyel követnek. Szennvedéllyel követelve nagyobb helyet a nemzeti történelemben a magyarság győzedelmes és építő akcióinak, így Árpád pozsonyi csatájának (907. július), ahol – belekeverve Anonymus elbeszélését – állítólag meghalt Árpád és három fia, de amely győzelmes ütközet beteljesítette a honfoglalást. És szenvedéllyel vetik szemére tudománynak, politikának, hogy csak a nemzeti történelem sötét lapjait idézi előszeretettel.

De vajon hogyan viselkedjen a történettudomány a közgondolkodással, a nem szakember közönséggel szemben? Hogyan érheti el, hogy a közgondolkodásban a szakszerűség szempontjai érvényesüljenek, s hogy a tudományt hallgassák, olvassák? Ha ezt elérnénk, ez lenne a mi egyik közhasznunk. Tudománybarát társadalom! De ahhoz, hogy a közönség tudománybarát legyen, először a *tudománynak kell társadalombarátnak lennie*. De hogyan is teremthető meg a társadalombarát tudomány?

Talán úgy, ha minden témára figyelünk, ami a közgondolkodást érdekli. Talán úgy, ha nem engedjük a napi politikai manipulációk törekvéseit: megosszák politikai programok mentén a tudományos tematikákat is. Hogy legyenek „haladó”-k, akik az üzletet, anyagi haladást, új technikai csodák létrehozását tartják az élet értelmének, és legyenek „konzervatívok”, akik az „érzelem”, szeretet, barátság, környezetbarátság letéteményesei. Legyenek „haladók”, akik a forradalmi-technikai-tudományos hagyományokat tekintik az emberiség előrehajtó erejének (és az ahhoz köthető poli-

tikai mozgalmakat) és legyenek konzervatívok, akik az emberiközösség-szilárdító hagyományos tényezőket, a családot, a nyelvi-szokásrendi-nemzeti vagy éppen vallási kötelékeket tartják emberiség-megtartóknak. Nem szabad hagyni, hogy a történelemtől való közgondolkodást erőszakolt tematikai medrekbe szorítsák egyik vagy másik politikai oldalon. A múlt század – a 20. század – hagyománya erősen kísért. Amikor a nagyon is indokolt, ugyanakkor rendkívül problematikus „ki kít folytat” kérdését tette fel a politikus magának. És a történelemben rendet vágta visszafelé: az ún. baloldal megtalálta a „felvilágosodás–racionalizmus–technikai haladás–társadalmi forradalom” hagyományanyagát visszavetítve azt évezredekre a történelemben. Az ún. konzervatív politikai oldal megtalálta magának a „vallásos hit–egyház–család–nemzet–szerves folyamatosság” hagyományát ugyanabban a történelemben. A jelenben is érvényesnek („öröknek”) mondván eltűnt világok életcéljait, vagy éppen érvényesnek tekintve ezen eszmék hatékonyságát az emberi aktivitás (gazdaság, tudomány, technika) egészében. Mindkét „kánon” lecsupaszította a történelempépet. Elfedte: a két „kánon” alapeszméi egymással szoros kapcsolatban, együttesen éltek szinte minden korban. Egymás nélkül elképzelhetetlenek voltak. Csak az utólagos politikai „rendteremtés” osztotta meg így a világot, a történelmet...

A *História* indulásától, 1979-től szembeszállt a történelmi hagyományanyag ilyen megosztásával. Megkapva a kritikákat mindkét politikai-eszmei oldaltól. Változatlanul valljuk: mi magunkat az *egész történelem örökösének* tartjuk, mint világpolgárok, mint állampolgárok és mint nemzeti közösségünk tagjai. Bevallva, kritizálva annak a mai erkölcsi normák szerint visszatetsző örökségét, vagy örömmel idézve a mának is tetsző akcióik emlékét. És mint történészek, a hagyományápolás közhasznára felesküdt tanárok, kutatók, írók, az emberi nemzeti *hagyomány egészét* kell kutatnunk és a közönség elé tárunk. Ezért is tárgyaljuk tematikában a nándorfehérvári nagy magyar győzelem, vagy a Kárpát-medencében majd a társadalmat megtartó, államot teremtő honfoglalók népét. (És nem zavar bennünket, milyen tematizáló politikai mozgalom tűzi zászlajára, vagy hallgatja agyon az Árpád-hagyományt. Ez évből, és tavaly.) Ahogy tárgyaltuk a holokausztot, a kitelepítés korát. És ahogy tárgyaljuk az őszirózsás forradalom, az állami-nemzeti és társadalmi mozgalmak évfordulóján a forradalmak hagyományát...

Társadalombarát tudomány teremtése talán azt is jelenti: minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy a tudomány legújabb eredményei alapján építkezzen a közgondolkodás. Igaz, ez a tevékenység nem látványos, nem üzletszerű, de közhasznos hoz.

GLATZ FERENC

* Megnyitóbeszéd az MTA Történettudományi Intézete és az MTA Európa-történelmi Munkacsoportja által 2007. november 13-án szervezett, „Árpád emlékezete” című konferencián. Jelen számunk tematikus része az elhangzott előadások szerkesztett változata.